

Improvisaatio soitonopetuksessa nykypäivänä
Kyselytutkimus improvisaation käytöstä sellonsoiton opetuksessa

Seminaarityö

Kevät 2022

Opettajan pedagogiset opinnot

Tampereen yliopisto

Hannes Jämsä

Taideyliopiston Sibelius-Akatemia/

Jousten aineryhmä/ Kirjallinen työ

TIIVISTELMÄ

Tutkielman tai kirjallisen työn nimi	Sivumäärä
Improvisaatio soitonopetuksessa nykypäivänä	30
Kyselytutkimus improvisaation käytöstä sellonsoiton opetuksessa	
Tekijän nimi	Lukukausi
Hannes Jämsä	Syksy 2023
Aineryhmän nimi	
Jousten aineryhmä	
<p>Tässä työssä tutkittiin, kuinka improvisaatiota voi käyttää osana sellonsoiton opetusta musiikkiopistotasolla. Tutkimuksella koottiin ideoita ja konkreettisia improvisointiharjoitteita opettamisen avuksi. Improvisoinnin opettamiseen saattaa helposti olla kynnys, joka voi johtua esimerkiksi harjoitusten puutteesta tai improvisoinnin hyötyjen tiedostamattomuudesta. Tämä tutkimus pyrki madaltamaan tätä kynnystä. Teoreettisena viitekehyksenä oli Nachmanovitchin teos <i>Free play: Improvisation in life and art</i> (1990) ja Routarinteen <i>Improvisoi!</i> (2005) teatteri-improvisaatiosta sekä Uusikylän teos <i>Luovuus</i> kuuluu kaikille (2012).</p> <p>Tutkimukseen osallistui sellonsoiton opettajia suomalaisista musiikkioppilaitoksista. Tutkimusmenetelmänä toimi nettikysely. Kysely lähetettiin 67 opettajalle, joista kyselyyn vastasi 14 opettajaa. Kyselyyn vastanneilla opettajilla oli pääsääntöisesti hyviä kokemuksia improvisoinnin mahdollisuuksista soitonopetuksessa. Monet kokivat sen hyödylliseksi osaksi soitonopetusta. He kertoivat monia harjoitteita ja tapoja ottaa improvisointi osaksi opetusta. Kyselyn vastausten perusteella improvisoinnilla voi harjoitella paljon muutakin, kuin pelkästään improvisointia. Vastauksissa mainittiin improvisaation avulla opeteltavan muun muassa erilaisia teknisiä asioita sekä musiikin teoriaa. Moni vastaajista koki tällä tavoin opettamisen mielekkäämmäksi kuin ilman improvisointia. He kokivat oppilaiden suhtautuvan improvisointiin enimmäkseen innokkaasti.</p> <p>Tutkimus näytti, että improvisointi on tärkeä osa nykyajan soitonopetusta. Tämän tutkimuksen avulla opettajilla on helpompi aloittaa improvisoinnin opettaminen sekä kehittää ja ottaa opetukseen uusia harjoituksia.</p>	
Hakusanat	
Improvisointi, sellopedagogiikka, sellonsoiton opetus, instrumenttipedagogiikka, soitinpedagogiikka, klassisen musiikin pedagogiikka, improvisoinnin opetus	
Tutkielma on tarkistettu plagiointitarkastusjärjestelmällä	

SISÄLLYS

JOHDANTO	4
1 IMPROVISOINTI.....	5
1.1 Improvisoinnin historiasta	7
1.2 Improvisointi musiikkiopistojen opetussuunnitelmassa.....	8
1.3 Sellopedagogiikka.....	10
1.4 Luovuus	11
1.4.1 Luovuus käsitteenä	12
1.4.2 Luovuuden tukeminen soittotunneilla	13
1.5 Epäonnistumisen pelko.....	14
2 TUTKIMUSASETELMA.....	15
3 TUTKIMUKSEN TULOKSIA.....	16
3.1 Improvisointiharjoitteita	17
3.2 Strukturoitu vai vapaa improvisointi	19
3.3 Improvisoinnin aloittaminen ja oppilaiden kehittyminen.....	19
3.4 Luovuus	20
3.5 Improvisoinnin hyödyt	21
3.6 Oppilaiden suhtautuminen improvisointiin	22
3.7 Opettajien koulutuksesta.....	23
4 POHDINTAA	24
LÄHTEET.....	29
LIITE.....	30

JOHDANTO

Olen jo vuosia ollut kiinnostunut improvisoinnista. Oma kiinnostukseni tuli improvisointiin alun perin teatteri-improvisaation kautta. Sitä kautta ymmärsin, mikä mahdollisuus improvisoinnilla on osana instrumenttipedagogiikkaa ja pedagogiikkaa yleensäkin. Siitä alkoi prosessi, jossa aloin itsekseni improvisoida sellolla. Vähitellen uskalsin ottaa sen mukaan opetukseeni ja huomasin siitä olevan hyötyä. Tämän teatteritaustan takia otin Simo Routarinteen teoksen *Improvisoi!* (2005) osaksi työni tutkimuksellista viitekehystä.

En ole itse saanut juurikaan opetusta improvisoinnissa tai sen opettamisessa. Olen seurannut jonkin verran Tapani Heikinheimon soittotunteja, joissa improvisoidaan. Niistä olen saanut ideoita omaan opetukseeni. Halusin saada enemmän materiaalia improvisoinnin opettamiseen, joten tämän työn päämääräksi tuli koota ideoita ja harjoituksia improvisoinnista sekä koota opettajien kokemuksia sen opettamisesta. Tutkimustehtävänäni on tutkia, miten improvisaatiota voisi hyödyntää sellonsoiton opetuksessa.

Improvisaatio on laaja käsite, ja olenkin rajannut työni koskemaan klassisen musiikin improvisaatiota pedagogisena työvälineenä. Koen, että tutkimuksesta on apua myös muiden instrumenttien opettajille. Tutkimus voi antaa uutta tietoa ja näkökulmaa opettamiseen sekä innostaa improvisoimaan oppilaiden kanssa. Pysin tutkimaan improvisoinnin hyötyjä opetuksessa ja antamaan joitain selkeitä harjoituksia improvisaation opettamiseen.

Improvisaation opettamista on painotettu viime vuosina runsaasti suomalaisissa musiikkiopistoissa. Sen opettaminen on myös lisätty viimeisimpiin Taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin (2017). Aiheeni on siis hyvin ajankohtainen ja koen, että tutkimukselleni on käyttöä ja tarvetta. Sellonsoiton opetuksessa on pitkään keskitytty tiettyjen harjoituskirjojen läpikäymiseen, kuten Louis Feuillardin *Daily exercises* (1919). Tässä perinteessä ei ole ollut sijaa improvisoinnille, vaan on keskitytty harjoitusten täydelliseen suorittamiseen.

Olen oppilaideni kanssa pyrkinyt laajentamaan ajatuksiani harjoitusten soittamisesta. Olen tuonut harjoituksiin improvisatorisia elementtejä ja kokenut sen hyödylliseksi. Haastatteluilla haluan tutkia, millaisia kokemuksia muilla sellonsoiton opettajilla on asiasta. Monilla opettajilla musiikkiopistoissa ei välttämättä ole mitään kokemusta improvisaatiosta, saati sen opettamisesta. Onkin outo ajatus, että yhtäkkiä heidän pitäisi pystyä opettamaan asiaa, johon heillä ei välttämättä ole ollenkaan tarrtumapintaa. Tämä tutkimus antaa toivottavasti näille opettajille intoa ja työkaluja improvisoinnin opettamiseen.

Tutkimusaineiston olen kerännyt musiikkiopistojen sellonsoiton opettajilta kyselyn avulla. Rajaus sellonsoiton opettajiin valikoitui oman sellisti-taustani kautta. Tutkimukseni viitekehyksenä on Nachmanovitchin teos *Free play: Improvisation in life and art* (1990) ja Routarinteen *Improvisoi!* (2005) teatteri-improvisaatiosta sekä Uusikylän teos *Luovuus kuuluu kaikille* (2012).

Alussa avaan ensin kirjallisuuden avulla yleisesti improvisaatiota, opetussuunnitelmia ja luovuutta käsitteenä ja hieman improvisaation historiaa klassisessa musiikissa. Tämän jälkeen esittelen tutkimusasetelman ja kokoan kyselyn tulokset. Pohdinnassa kokoan saadut tulokset ja pohdin niitä viitekehykseen peilaten.

1 IMPROVISOINTI

Improvisointi koetaan helposti hyvin vaikeana. Olen törmännyt ajatukseen, että improvisoinnin taito olisi synnynnäinen ominaisuus. Jotkut siis vain osaisivat sen ja toiset eivät ollenkaan. Jokainen meistä kuitenkin improvisoi tietämättään joka päivä ja jokainen osaa improvisoida ilman, että tarvitsee opetella mitään erityisiä taitoja (Routarinne 2005, 6). Yksi esimerkki tästä on puhuminen. Siinä improvisoimme opituilla sanoilla ja niiden välisillä yhteyksillä, jotka olemme elämämme aikana oppineet. Kukaan ei pysty käsikirjoittamaan keskustelujaan toisen kanssa, joten keskustelutilanteessa on pakko reagoida ja improvisoida (Routarinne 2005, 6). Se tapahtuu kuitenkin niin

automaattisesti, että sitä ei mielletä improvisoinniksi taikka haastavaksi. Se on osa normaalia elämää.

Keskustelussa tapahtuva improvisointi muuttuu haastavaksi, jos siihen lisätään erityisiä vaatimuksia. Tällaisia vaatimuksia ovat esimerkiksi hauskuus ja nerokkuus (Routarinne 2005, 6). Kun keskustellessa kiinnittää huomiota vaikkapa olemaan hauska, muuttuu se helposti luonnottomaksi. Silloin rupeaa ylianalysoimaan käytävää keskustelua. Sama juttu käy monen muunkin asian kanssa, kuten kävelyn. Sekin tapahtuu itsestään ilman tietoista huomioimista. Jos taas kävelijälle asetetaan joitakin vaatimuksia, kuten omaperäisesti käveleminen tai jokaisen askeleen ajatteleminen, voi kävelystä muodostua hyvinkin vaikean tuntuista (Routarinne 2005, 7). Silloin kävelystä tulee myös helposti hitaampaa. Improvisaatiossa käy samalla tavalla; turha ajattelu hidastaa.

”Jotta improvisaatio voisi onnistua, on yksinkertaisesti luovuttava vaatimuksista ja rajoituksista, vapauduttava ennalta suunnitellusta, suunnattava tietoinen huomio pois omasta itsestä kohti toisia ja herkistettävä aistit toisten ihmisten antamille ärsykkeille eli tarjouksille sekä reagoitava niihin spontaaneimmalla mahdollisella tavalla” (Routarinne 2005, 7).

Minulla on muusikkona ollut taipumusta ylianalysointiin soiton aikana. Tämä on johtanut siihen, etten ole luottanut vaistoihini. Improvisoinnin kautta olen kuitenkin osittain päässyt eroon tästä ongelmasta ja oppinut luottamaan omaan musikaalisuuteeni ja tekniikkaani. Aloitan yleensä harjoitteluni lyhyellä improvisoinnilla; se herättelee luovuutta ja auttaa vapautumaan turhista ajatuksista, elämään siinä hetkessä aistien varassa. Tämä on auttanut suuresti minua vapauttamaan soittoani. Olen törmännyt ylianalysointiin muillakin klassisen musiikin soittajilla, joten tarvetta improvisoinnin tuomalle vapaudelle tuntuu olevan.

Musiikillisessa improvisaatiossa on kyse samasta toiminnasta kuin puhumisen kanssa; ensiksi on opeteltava musiikin kielioppi, jonka jälkeen kieliopin avulla voi improvisoida vapaasti. Tähän perustuu myös jazz-improvisaatio. On tärkeää ymmärtää, että voidakseen improvisoida vapaasti on ensin opeteltava tarkasti rakennuspalikat, joista musiikki koostuu. Tämän on jokainen varmasti huomannut uuden kielen opettelussa; voidakseen puhua, eli improvisoida kieltä vapaasti, on oltava kielen kielioppi ja sanasto hallussa. Sen

jälkeen, kun on harjoitellut tarpeeksi vieraalla kielellä puhumista, muuttuu se vähitellen automaatioksi.

Monesti improvisaatiosta puhuttaessa keskitytään vain vapaaseen improvisaatioon. Improvisointi voidaan kuitenkin jakaa kahteen osaan, vapaaseen ja strukturoituun improvisaatioon. Vapaassa improvisaatiossa, nimensä mukaisesti, soittajalla on enemmän vapauksia toteuttaa itseään. Siinä ei siis välttämättä ole määritelty ennalta mitään. Strukturoidussa improvisaatiossa on taas ennalta määritelty tietyt rajat, kuten sallitut harmoniat tai tietyt rytmit, joiden sisäpuolella improvisoidaan. Improvisoidessa pidempää kappaletta voivat nämä sekoittua ja muusikko voi vaihdella näiden välillä.

1.1 Improvisoinnin historiasta

Improvisaatio oli keskeinen osa länsimaisen klassisen musiikin alaa erityisesti barokin, klassismin aikakausilla. Silloin säveltäjät olivat usein myös soittajia ja soittajat säveltäjiä. Ero säveltäjän ja soittajan välille syntyi vasta myöhemmin. Barokin aikana oli soittajalla paljon vapauksia luoda kappaleisiin koristeluja. Sekin on eräänlaista improvisointia. Klassismin aikakaudella solistin oli tapana improvisoida konserton kadenssit konserton eri teemoista. Säveltäjät improvisoivat säveltäessään. Arnold Schönberg sanoi, että ”säveltäminen on hidasta improvisointia” (Nachmanovitch 1990, 6). Mozart improvisoi monesti sävellyksensä paperille niin nopeasti, kuin kynällä pystyi (Nachmanovitch 1990, 8).

Mozartin aikalaiset kuvailivat, että hänen suurimmat lahjansa olivat improvisoinnissa. Sen jälkeen tuli pianonsoitto ja viimeisenä säveltäminen. (Robert Levin 2009, 143) Nykypäivänä Mozartin ajatellaan olleen ensisijaisesti säveltäjä eikä hänen improvisointitaidostaan juuri puhuta. Hänellä oli tapana improvisoida myös esityksissä, joissa hän improvisoinnilla täytti tarkoituksella jätettyjä aukkoja sävellyksissään (Robert Levin 2009, 144). Improvisointi ei hänellä siis rajoittunut vain säveltämiseen, vaan se oli osa esitystä. Kuuntelijat odottivat muusikoilta taitavaa improvisaatiota konserteissa.

Improvisointi konserteissa alkoi vähentyä 1800-luvulla. Tähän kehitykseen vaikuttivat konserttien muuttuminen virallisemmiksi sekä teollistumisen tuoma erikoistuminen

jokaisella alalla. Musiikissa se vaikutti niin, että säveltäminen ja soittaminen erkanivat, jolloin säveltäjät vain sävelsivät ja soittajat soittivat. (Nachmanovitch 1990, 8) Viimeisiä muusikko-säveltäjiä oli muun muassa Liszt. Muusikoilla nousi entistä tärkeämmäksi toteuttaa säveltäjien ajatukset ja nuotinnokset tarkasti. Säveltäjät alkoivat kirjoittaa teoksiaan yhä tarkemmin ja tarkemmin, jolloin improvisoinnille ei jäänyt tilaa.

Improvisointi ei loppunut musiikista kokonaan, vaan se jatkui muun muassa jazz-, pop, ja kansanmusiikissa, joissa se on iso osa vielä nykypäivänä. Monissa muissa taiteenaloissa improvisointi on iso tekijä, kuten teatterissa ja tanssissa. Niissä se ei ole vain tekniikka uuden materiaalin luomiseksi, vaan sen avulla luodaan kokonaisia esityksiä spontaanisti (Nachmanovitch 1990, 8-9). Näyttelijöille improvisointi on normaali tekniikka, jota he hyödyntävät improvisointiteatterin lisäksi kirjoitetuissa näytelmissä. He harjoittelevat sitä jatkuvasti opintojen alkuvaiheesta lähtien. Näytelmän aikana saattaa tulla tilanne, että joku näyttelijöistä unohtaa vuorosanat. Silloin tilanteessa on välttämätöntä improvisoida.

1.2 Improvisointi musiikkiopistojen opetussuunnitelmassa

Improvisointi lisättiin taiteen perusopetuksen laajan ja yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteisiin vuonna 2017. Edellinen *Taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet* oli vuodelta 2002 ja yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteet vuodelta 2005.

Musiikin laajan oppimäärän uusissa opetussuunnitelman perusteissa määritellään perusopintojen tavoitteiksi oppilaan ohjaaminen tuottamaan omia musiikillisia ideoita ja ratkaisuja sekä kannustaminen harjoittelemaan improvisoinnin perustaitoja. Musiikin syventävien opintojen tavoitteissa improvisoinnin kohdalla on oppilaan kannustaminen improvisoitujen osuuksien toteuttamiseen teoksissa ja oman musiikin säveltäminen. Säveltämisessä improvisoinnista voi olla merkittävä apu. Näissä opetussuunnitelman perusteissa mainitaan yhtenä arvioinnin kohteena improvisointi. Musiikin yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteissa improvisointi mainitaan musiikin

teemaopintojen kohdalla. Siinä opetuksen yhtenä tavoitteena on oppilaan opastaminen improvisointiin.

Edellä mainitut opetussuunnitelmien perusteet toimivat pohjana varsinaiselle opetussuunnitelmalle. Varsinaisen opetussuunnitelman luo jokainen taiteen perusopetusta antava taho. Jokainen koulutuksen järjestäjä tarkentaa ja täsmentää itse opetussuunnitelman perusteissa esiintyviä tavoitteita ja keinoja tavoitteiden saavuttamiseksi. Improvisointia koskevat tavoitteet voivat siis olla hieman erilaisia musiikkiopistojen välillä. Valitsin kaksi opetussuunnitelmaa, joista tutkin, miten he ovat sisällyttäneet improvisoinnin osaksi opintoja.

Pirkanmaan musiikkiopiston laajan oppimäärän opetussuunnitelman yhtenä tavoitealueena on säveltäminen ja improvisointi. Perusopintojen 1 ja 2 tavoitteissa rohkaistaan oppilasta oman musiikin tekemiseen ja pitämään kynns improvisointiin matalana. Perusopintojen 3, 4 ja 5 tavoitteissa oppilas hyödyntää säveltämisessä oppimaansa improvisoinnissa. Pirkanmaan musiikkiopiston syventävissä opinnoissa on mahdollista valita suuntautumismuutoksena säveltäminen ja improvisointi. Siinä oppilasta kannustetaan toteuttamaan improvisoituja osuuksia teoksissa ja säveltämään omaa musiikkia. Tavoitteena on saada eri musiikkityylien perinteisiin perustuva improvisointi luonnolliseksi osaksi musisointia.

Pirkanmaan musiikkiopiston musiikin yleisen oppimäärän opetussuunnitelmassa improvisaatio tulee opintoihin teemaopinnoissa. Teemaopintoja voi suorittaa samaan aikaan yleisten opintojen kanssa tai niiden jälkeen. Opetussuunnitelmassa improvisointi mainittiin yhteismusisoinnin ja musiikin havainnoinnin opintokokonaisuuksissa 2 ja 3 sekä projektit-opintokokonaisuudessa. Näissä opintokokonaisuuksissa tavoitteena oli ohjata oppilasta improvisointiin.

Porin Palmgren-opiston musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelmassa improvisoinnin tavoitteena on perusopintojen aikana tutustuttaa oppilas improvisaation perusperiaatteisiin ja kannustaa oppilasta improvisoinnin perustaitojen harjoitteluun. Syventävien opintojen tavoitteena on rohkaista edelleen oppilasta kehittämään improvisointitaitojaan ja kannustaa oppilasta toteuttamaan improvisoituja osuuksia teoksissa. Arvioinnin kriteereinä on, että oppilas tuntee erilaisia improvisaation tyyliä ja osaa hyödyntää niitä.

Tavoitteet ovat improvisoinnin osalta ovat hyvin samanlaisia molemmissa opetussuunnitelmissa. Pirkanmaan musiikkiopiston laajan oppimäärän opetussuunnitelmassa oli määritelty hieman tarkemmin improvisoinnin tavoitteita. Molemmat opetussuunnitelmat jättävät opettajille tulkinnanvaraa siitä, mikä on riittävä panostus improvisointiin oppitunneilla. Näissä opetussuunnitelmissa tavoitteina on tutustuttaa ja kannustaa oppilaita improvisoimaan. Hyvin vähäisellä panostuksella voi saavuttaa nämä tavoitteet.

Edellä mainituissa opetussuunnitelmissa yleisten opintojen opintokokonaisuuksissa mainitaan tavoitteena rohkaista oppilasta tuottamaan omia musiikillisia ideoita. Teemaopinnoissa tavoitteena on tarjota oppilaalle tilaisuuksia luovaan tekemiseen. Teemaopintojen sisällössä mainitaan, että oppilas saa käyttää luovuuttaan oppitunneilla. Nämä edellä mainitut eivät suoraan viittaa improvisointiin. Kyseiset tavoitteet ja sisällöt voidaan kuitenkin täyttää improvisoinnin avulla. Opetussuunnitelmat ovat sen verran monitulkintaisia, että muitakin keinoja näiden tavoitteiden ja sisältöjen täyttämiseen toki on.

1.3 Sellopedagogiikka

Sellopedagogiikassa on pitkään ollut vallalla romantiikanajan harjoituskirjojen ja etydien opetteleminen. Nämä kirjat ovat tehneet muun muassa Louis Feuillard (1872-1941), Otakar Sevcik (1852-1934), Sebastian Lee (1805-1887), David Popper (1843-1913) ja Alfredo Piatti (1822-1901). Näistä Feuillard ja Sevcik ovat tehneet harjoituskirjat, joissa on kymmeniä harjoituksia sekä jousitekniikkaan että vasemmalle kädelle. Nämä tekniikkaopukset ovat säilyneet tähän päivään asti tärkeimpinä harjoituskirjoina sellonsoitonopiskelussa. Lee, Popper ja Piatti sävelsivät etydejä ja kapriiseja. Nämä kappaleet muodostavat toisen merkittävän puolen sellonsoiton teknisessä opiskelussa. Sellonsoiton alkeisopetuksessa käytetään yleensä kirjoja, kuten Vivo (2017), Sello soimaan (1996) ja Colour-strings. Näissä on kirjan tekijät laatineet selvän polun, jossa opetellaan soittamaan vähitellen haastavampia asioita.

Olen itse ollut osa tätä historiallista jatkumoa, jossa harjoitellaan tunnollisesti edellä mainittujen säveltäjien harjoituksia ja alkeisoppimateriaaleja. Opettajilleni on ollut tärkeää soittaa harjoituksia järjestelmällisesti ja täsmällisesti. Jossain vaiheessa aloin miettimään, olisiko mielekkäämpää tapaa oppia samoja asioita, kuin toistaa toista sataa vuotta vanhoja harjoituksia. Silloin otin improvisoinnin mukaan harjoitteluun. Aloin muokkaamaan harjoituksia niin, että otin harjoituksessa opeteltavan asian, esimerkiksi tietyn jousilajin, ja aloin improvisoimaan sitä jousilajia käyttäen. Nuotit olivat siis kaikki improvisoituja. Silloin harjoitukset muuttuivat ikään kuin minun omikseni. Oli todella vapauttavaa improvisoida ja samalla opetella soittotekniikkaa paremmaksi. Huomasin tämän tavan olleen miellyttävämpi kuin harjoitusten soittaminen niin kuin on kirjoitettu. Koin myös oppivani tällä tavoin paremmin. Sovelsin tätä tapaa muun muassa yhdistelemällä eri harjoituksissa olevia tekniikoita.

Olen soveltanut edellä mainittuja asioita myös opetuksessa, muun muassa asteikoiden soittamisessa. Otan oppilaan kanssa jonkin asteikon, jonka sävelillä oppilas improvisoi. Tähän lisään harjoiteltavista kappaleista jonkin tai joitain jousiteknisesti haastavia osia. Kun ne alkavat sujua voi lisätä dynamiikkoja. Tällä tavoin tulee harjoiteltua teknisten asioiden lisäksi musiikillisia tekijöitä. Samalla oppilaiden luovuus pääsee esille.

Tällä tutkimuksella halusin kysyä muiden opettajien ajatuksia improvisoinnin käyttämisestä opetuksessa. Minua kiinnosti myös, mistä he ovat saaneet innostuksen improvisointiin ja ovatko he saaneet opetusta siitä.

1.4 Luovuus

Nykypäivänä monella elämän osa-alueella korostetaan luovuuden merkitystä. Tällainen osa-alue on esimerkiksi työelämä. Improvisaatiolla on mahdollista herätellä oppilaan luovuutta ja kehittää sitä, jotta oppilas voisi hyödyntää sitä arjessaan. Käsittelen tässä kappaleessa luovuutta käsitteenä ja sen liittymistä musiikin tekemiseen. Luovuutta löytyy kaikilta, mutta sen käyttäminen ja kehittäminen vaatii paljon harjoittelua.

1.4.1 Luovuus käsitteenä

Luovuus on laaja käsite, jonka sisälle mahtuu monenlaisia näkymyksiä luovuudesta. Luovuuteen on historian saatossa yhdistetty mystisiä piirteitä, aivan kuin se tulisi suoraan Jumalalta (Uusikylä 2012, 23). Se on siis nähty asiana, johon ihminen itse ei voi suuresti vaikuttaa vaan luovuus ikään kuin annettaisiin ylhäältäpäin. Myöhemmin kuitenkin tämän rinnalla syntyi *mekaaninen luovuuskäsitys*, jossa luovuuden nähdään pohjautuvan sattumaan ja biologiaan (Uusikylä 2012, 27). Freudin näkemyksen mukaan luovuuden alkulähde on ”sisäisten tyydyttämättömien biologisten tarpeiden aiheuttama ristiriita” (Uusikylä 2012, 31).

Edellä mainituista luovuuden käsityksistä huomaa, kuinka hankala käsite luovuus on. Uusikylä (2012, 103) painottaa, että ”luovuus ilmiönä vastustaakin periaatteessa tieteellistä täsmällisyyttä, selvärajaisuutta ja toistuvuutta. Luovuuden syvimmän olemuksen ymmärtää varmasti parhaiten luovuutensa löytänyt ja sitä jatkuvasti käyttävä persoona.” (Uusikylä 2012, 103.) Näin ollen sitä on hyvin hankala tutkia, koska se on hyvin henkilökohtainen asia, eikä testeillä mitattava. Erilaisia luovuustestejä on kyllä kehitelty, mutta ne rajaavat aina testattavan osion hyvin kapeaksi. Toisin sanoen tutkijat tutkivat vain jotakin puolta luovuudesta, eikä tutkimuksista siis pysytä vetämään kovin laaja-alaisia johtopäätöksiä.

Luovuuteen liittyy monia elämässä tärkeitä taitoja ja piirteitä. Uusikylän (2012, 19–20) mukaan luovan yksilön hyvin tärkeä piirre on *kyky nähdä ongelmia, joita muut eivät näe*. Hänen mielestään luova kykenee myös tuottamaan uusia, omaperäisiä ideoita. Luova pystyy toimimaan sujuvasti ja joustavasti sekä on kykeneväinen organisoimiseen ja monimutkaisten rakenteiden käsittelyyn. (Uusikylä 2012, 19–20.) Nämä kaikki ovat ominaisuuksia ja taitoja, joista on paljon hyötyä myös muilla elämän osa-alueilla kuin taiteissa. Näitä taitoja jokainen voi harjoitella. Nykyään näitä ominaisuuksia ja taitoja korostetaan monesti työelämässä, joten työnhaussa onkin suuresti hyötyä, jos on kehittänyt omaa luovuuttaan.

Improvisoinnilla on mahdollisuus luovuuden kehittämiseen, ja se onkin yksi improvisoinnin päämääristä. Usein tämä luovuuden kehittyminen tapahtuu tiedostamatta tekemällä improvisaatioharjoituksia ja harrastamalla monipuolisesti improvisointia. On tärkeä muistaa, että improvisointi on vain yksi asia, jossa luovuutta voi käyttää ja kehittää. Abraham Maslow (2000, 22) nostaa luovuusajattelussaan keskiöön arkipäiväisen

luovuuden. Hän korostaa, että luovuutta esiintyy sellaisissa asioissa, kuten ruuanlaitto ja vanhemmuus samalla kun taiteita voi tehdä ilman luovuutta. (Maslow 2000, 22.) Luovuudella on merkitystä arjessakin. Onkin siis hyödyllistä monen tekijän kannalta kehittää omaa luovuuttaan.

1.4.2 Luovuuden tukeminen soittotunneilla

Opettaessaan improvisaatiota ja sitä kautta olemalla tekemisissä luovuuden kanssa on opettajalla suuri vastuu turvallisen ilmapiirin luomisessa. Yleisestikin improvisoidessa on ensisijaisen tärkeää sellainen ilmapiiri, jossa oppilaalla on turvallinen olo kokeilla ja luoda uutta. E. Paul Torrance on laatinut alla olevan luettelon voimatekijöistä, jotka edistävät luovuutta. Näiden kautta opettajalla on mahdollisuus tukea oppilastaan luovuuteen ja luomaan avoin ilmapiiri, jossa se on mahdollista.

1. Korosta olennaista	8. Rikasta mielikuvitusta
2. Pysy avoimena	9. Opi näkemään asiat eri näkökulmasta
3. Tunnista tunteiden merkitys	10. Hanki sisäinen näkemisen kyky
4. Aseta ideasi oikeaan yhteyteen	11. Murra muurit ja laajenna rajoja
5. Yhdistele ja tee synteesejä	12. Ole huumorintajuinen
6. Visualisoi rikkaasti ja värikkäästi	13. Opi pois itsekeskeisyydestä
7. Käytä mielikuvitusta	

Taulukko 1, Uusikylä 2012, 169–171. Paul Torrencen laatima lista luovuutta edistävästä tekijöistä opettajan tueksi.

Taulukosta näemme, että olennaista luovuutta edistäville voimatekijöille on niiden kannustavuus ja opettajana kehittyminen. Opettajan on oltava itse aktiivinen luovuuteen kehittämällä omaa mielikuvitustaan ja sisäistä näkemisen kykyä. Taulukon mukaan on tärkeää myös olla avoin eri näkökulmille. Luovaan ilmapiiriin ei kuulu pakkoa ja tiukkaa kuria vaan salliva ja kannustava ote.

1.5 Epäonnistumisen pelko

Luovuuden ongelmiin on suurin yksittäinen syy epäonnistumisen pelko. Pelko voi tarkoittaa hermostuneisuutta, vireystilan nousua, paniikkia ja kipsiin menemistä. Se voi myös ilmetä haluna välttää keskinkertaisuutta, yritystä olla omaperäinen. Se on pakkoa onnistua ja halua tulla hyväksytyksi ryhmässä sekä pelkoa toisten torjuvasta reaktiosta. Se vaikuttaa ennen suoritusta, sen aikana ja myös sen jälkeenkin. Epäonnistumisen pelko aiheuttaa jännitystä, jolloin ei kykene antamaan parastaan. (Routarinne 2005, 44–45.) Vaikeaa tästä tekee mielelle juurikin se, että halutessaan onnistua aiheuttaa kehoon ja mieleen jännitystiloja, jotka vaikeuttavat onnistumista.

Improvisaatioharjoitteilla on pyrkimys päästä pois harkitusta ilmaisusta ja sisäsyntyisestä ohjailusta. Harjoitusten avulla pyritään kohti valpasta tyhjän päällä oloa. (Routarinne 2005, 66.) Tämä tyhjän päällä oleminen tuntuu aluksi hyvinkin vaaralliselta, koska se vaatii suunnittelemattomuutta. Se on siis jotain, mitä ei voi ennalta täysin määritellä ja tietää. Mielellä on luonnostaan taipumusta kontrollin tunteen hakemiseen ja suunnitteluun, mutta etukäteen täysin suunniteltu on kuitenkin improvisoinnissa juuri se, mistä yritetään päästä eroon. Suunnittelusta ei kuitenkaan tarvitse kokonaan luopua vaan voi suunnitella luonnostellen niin, että impulssien vastaanottamiselle jää edelleen tilaa (Routarinne 2005, 68).

Epäonnistumisen pelon käsitteleminen on improvisoinnin tekemiselle ensisijaisen tärkeää. Jokainen muusikko ja esiintyjä on luultavasti jossain määrin kamppailut tämän pelon kanssa. Se on siis täysin normaalia, mutta liian usein se koetaan jollain tavalla häpeälliseksi. Epäonnistumisen pelko kumpuaa halusta olla hyvä ja onnistua ja tehdä vähintään yhtä hyvin kuin muut. Tämä halu tekee toiminnasta suorittamista, tässä toiminnan tapauksessa improvisoinnista. Improvisointia tehdessä onkin tärkeää päästä suorituskeskeisestä ajattelusta tekemiseen, jossa ei aseteta vaatimuksia onnistumisesta vaan tärkeintä on hetkessä eläminen ja reagointi omaan tekemiseen ilman onnistumiseen pakottamista.

Routarinteon luoman kaavion vasemmalla puolella on epäonnistumisen pelkoon liittyviä asioita, jotka vaikeuttavat luovaa toimintaa ja improvisointia. Oikealla puolella puolestaan asioita joihin improvisointiharjoituksilla tähdätään.

epäonnistumisen pelko	→	hällä väliä-asenne
onnistumisen pelko	→	iloinen mokaaminen
häpeän välttäminen	→	iloinen itsensä häpäisy
protestanttinen työmoraali	→	nautinnollinen leikki
harkittu ilmaisu	→	spontaani reagointi
suunnittelu	→	suunnittelemattomuus
tulevaisuuden kontrollointi	→	tässä hetkessä eläminen
lopputulokseen tähtääminen	→	toimintaan keskittyminen
huomio kohdistuu itseän	→	huomio kohdistuu toisen ilmaisuun

Taulukko 2 (Routarinne 2005 , 68.) Improvisointiharjoituksilla tähdätään taulukon vasemmanpuoleisten asioiden muuttumiseen oikeanpuoleisiksi.

2 TUTKIMUSASETELMA

Tutkimukseeni valikoitui kyselytutkimus. Vaikka tutkimus on pääosin laadullinen, kyselylomakkeessa oli kohtia, joilla pyrin saamaan määrällisiä tietoja. Yleensä laadullisessa tutkimuksessa ei käytetä kyselylomaketta. Halusin kerätä tietoa usealta sellonsoitonopettajalta, koska tapoja opettaa improvisointia on useita erilaisia. Pyrin saamaan mahdollisimman laajan käsityksen niistä kaikista tavoista, miten improvisointia voi hyödyntää sellonsoiton opetuksessa. Tämä olisi tässä tutkimuksessa ollut hyvin haastavaa toteuttaa haastatteleamalla.

Kyselylomakkeella sain tietoa siitä, kuinka monta prosenttia vastaajista käyttää improvisointia opetuksessaan. Tämäkään ei olisi onnistunut, jos olisin haastatellut muutamaa sellonsoiton opettajaa. Pyysin kaikkia kyselyn saaneita vastaamaan ensimmäiseen kysymykseen, johon pystyi vastaamaan kyllä tai ei. Jos ei käyttänyt improvisaatiota opetuksessa, pystyi tähän vastaamaan ei. Ne, jotka käyttivät improvisaatiota, jatkoivat kyselyyn vastaamista.

Kyselylomakkeessa oli kymmenen kysymystä. Kysymykset olivat avoimia eikä vastausten pituutta ollut määritelty. Yleensä näin ei toimita kyselylomakkeen kanssa vaan kysymykset ovat suljettuja. Suljetuilla kysymyksillä saadaan määrällisiä vastauksia. Halusin kuitenkin saada vastauksiin opettajien omia kokemuksia, joten loin kyselyyn avoimia vastauskenttiä eli tämä oli puolistrukturoitu haastattelu. Jokainen sai vastata kysymyksiin haluamallaan pituudella. Halusin tällä tavalla mahdollisimman monen opettajan kertovan vapaasti omin sanoin havainnoistaan. Lähetin kyselyn 67 sellonsoiton opettajalle. Käsittelin kyselyn tulokset anonymisti. Olen poistanut vastauksista kaikki viittaukset tiettyyn musiikkioppilaitokseen tai henkilöihin.

3 TUTKIMUKSEN TULOKSIA

Kyselyyn vastasi 14 sellonsoiton opettajaa 67 opettajasta. Vastausprosentti oli 21%. Vastaajista 11 kertoi käyttävänsä improvisaatiota opetuksessaan ja 3 vastasi kielteisesti improvisaation käyttämiseen opetuksessa. Vastaajista siis 78% kertoi hyödyntävänsä improvisaatiota opetuksessaan.

Kyselystä nousi esille monenlaisia tapoja käyttää improvisaatiota osana opetusta. Vastauksissa mainittiin improvisointia käytettävän muun muassa alkulämmittelyinä, vaikeiden teknisten paikkojen harjoittelussa, kevennyksenä tunnin aikana sekä uusien musiikillisten ja teknisten asioiden opettelussa. Käyn ensiksi läpi vastauksissa kerrottuja improvisaatioharjoituksia. Sen jälkeen puran muut kyselyn vastaukset.

3.1 Improvisointiharjoitteita

Useassa vastauksessa nousi esille satuihin ja tarinoihin perustuva improvisointi. Niitä kerrottiin tehtävän erityisesti pienten oppilaiden kanssa. Harjoituksiin oli kaksi erilaista lähestymistapaa; toisessa lähdettiin soittamaan jokin tietty tapahtuma ja toisessa kehitettiin itse tarina. Ensimmäisestä yksi vastaajista kertoo soittavansa oppilaiden kanssa arjessa tapahtuneita hetkiä, kuten mitä lomalla tapahtui. Jälkimmäistä tapaa vastaaja avaa niin, että he ovat tehneet erilaisia sellosta lähteviä ääniä käyttäen musiikkisatuja. Näitä ääniä ovat esimerkiksi ”näppäileminen tallan ja kieltenpitimen välistä, bartok-pizzicatot, kannen reunan taputtelu ja suhistelu”.

Monissa vastauksissa mainittiin oppilaiden kanssa improvisointi kuvien avulla. Yksi vastaajista kertoi tekevänsä kuvaimprovisointia pienten kanssa. Yksi vastaajista kertoi käyttävänsä orkesteriharjoituksissa Dixit-pelin kortteja. Niissä on todella värikkäitä kuvia maisemista ja esineistä. Vastauksessaan hän avasi, että he pohtivat ensin yhdessä miltä kuva kuulostaisi ja mitä ääniä se voisi sisältää. Tämän jälkeen he ovat improvisoineet pohdinnan pohjalta. Yksi vastaajista kirjoittaa oppilaiden piirtävän kuvia tai sanovan asioita, joiden pohjalta he improvisoivat.

Moni vastaajista kertoi valitsevansa jonkin asteikon ja improvisoivansa melodioita sen mukaan. Näitä melodioita useampi vastaajista kertoo säestävänsä, jolloin syntyy kappale. Yhdessä vastauksessa kerrottiin asteikoita harjoiteltavan niin, että oppilas voi vapaasti improvisoida asteikon sävelillä omaan tahtiin. Vastauksissa esiintyi ”sävelmaton” päälle improvisointi asteikon pohjalta.

Vastaajat kertoivat hyödyntävänsä improvisointia yhteissoiton kehittämisessä. Yksi esimerkki tästä oli ”kone”. Siinä yksi oppilaista aloittaa ostinatton, johon muut liittyvät mukaan vuorollaan. Aluksi tuotettu musiikki voi olla ”atonaalista älämölöä” josta vanhempien oppilaiden kanssa voi edetä kohti harmonisempaa musiikkia. Halukkaat voivat soittaa tämän syntyneet säestyksen päälle soolon. Toisessa harjoituksessa ryhmässä kehitellään säännöt, joiden mukaan improvisoinnissa edetään ja kuunnellaan muita. Tällaisia sääntöjä voi vastaajan mukaan olla esimerkiksi toisen seuraaminen tai mahdollisimman vastakohtaisen sävelkielen soittaminen. Yksi vastaajista kertoi tekevänsä ryhmässä harjoitusta, jossa jokainen soittaa yhden äänen vuoron perään. Tästä

syntyy kappale, jolle voi yhdessä keksiä nimen. Yksi kertoi hyödyntävänsä säästyksessä improvisointia. Hän vaihtelee säästystä, jolloin ”oppilaan stemma muuttaa luonnettaan”.

Vastauksissa opettajat kertoivat hyödyntävänsä improvisointia sävelpuhtauden harjoittelemisessa. Eräs harjoitus toimi niin, että valitaan muutama ääni, jotka eivät vielä osu kohdilleen. Näillä äänillä voi opettaja ja oppilas vuorotellen soittaa yhden tahdin niin, että toinen jatkaa siitä, mihin toinen jäi kuitenkin toistamatta mitä toinen soitti. Kun tämä luonnistuu, kyseinen vastaaja alkaa leikitellä muun muassa nyansseilla ja aksenteilla. Tämän harjoituksen avulla vastaajan mukaan käsi alkaa muistaa oikean asennon ja korvat oikeat kuulokuvat.

Monessa vastauksessa nousi esille sävyjen ja tunnelmien harjoittelu. Tähän liittyy myös musiikin kielen hallinnan harjoittelu, jonka eräs vastaajista mainitsi. Näiden harjoittelua voi tehdä monen eri harjoituksen yhteydessä. Niiden harjoitteluun riittää hyvin muutama ääni, joilla improvisoida. Yksi vastaajista kertoi aloittavansa vapailla kielillä ja huiluaänillä ja vähitellen lisäävänsä siihen elementtejä.

Vastauksissa mainittiin kaikuharjoitukset ja kysymys-vastaus-harjoitus. Jälkimmäisessä on tarkoitus vuorotellen oppilaan kanssa soittimella muodostaa kysymys, johon toinen vastaa vastauksella. Kysymys tehdään perinteisesti loppua kohti nousevana ja vastaus loppua kohti laskevana. Tästä syntyy vaikutelma kysymyksestä ja vastauksesta. Kaikuharjoituksessa keksitään oppilaan kanssa vuorotellen lyhyt melodian pätkä, jonka toinen soittaa kaikuna. Tarkoituksena on kehittää improvisointitaitoa lyhyellä melodialla sekä kuuntelemista ja korvakuulolta soittoa.

Usea vastaaja mainitsi improvisoinnin olevan hyvä alkulämmittely ja loppukevennys. Lisäksi, jos oppilas on väsynyt tai stressaantunut, moni vastaajista kertoi hyödyntävänsä improvisointia. Sillä he saavat oppilaan ”johdateltua toisiin tunnelmiin ja uuden oppimisen pariin”. Improvisointia voi käyttää myös ”rentouttavana irtipäästämisenä”. Eräs opettaja hyödynsi improvisointia etäopetuksessa ryhmätunneilla. Näillä tunneilla oppilaat improvisoivat kotona yksi kerrallaan, ja muut arvailivat, mitä soitto ilmensi.

3.2 Strukturoitu vai vapaa improvisointi

Vastaajista kuusi vastasi käyttävänsä enemmän strukturoitua improvisaatiota. Kolme vastasi käyttävänsä vapaata improvisaatiota ja kaksi sanoi hyödyntävänsä molempia. Kolme ei vastannut tähän kysymykseen ollenkaan. Yksi sanoi strukturoidun improvisaation olevan helpompaa aloittelijoille. Olen huomannut saman omien oppilaideni kohdalla. Alussa vapaa improvisointi voi tuntua todella haastavalta, kun ei ole työkaluja sen tekemiseen. Vapaassa improvisoinnissa voi tuntua ahdistavalta, kun mahdollisuuksia on liian paljon. Strukturoidussa improvisoinnissa pystyy rajaamaan mahdollisuudet tarpeeksi pieneen, jolloin oppilaan on helpompi tehdä päätöksiä.

3.3 Improvisoinnin aloittaminen ja oppilaiden kehittyminen

Vastaajista yhdeksän kertoi aloittavansa improvisoinnin oppilaiden kanssa soittoharrastuksen alussa. Näistä vastaajista yksi kertoi aloittavansa ”ensimmäisen vuoden aikana, kun äänivalikoima on suurempi.” Toinen vastasi aloittavansa silloin, kun soittimesta saa äänen. Yhdessä vastauksessa todettiin, että improvisointi tulee mukaan tunneille silloin, ”kun soittoon liittyy tarinat ja musiikki jonkun kappaleen muodossa”. Yhdessä vastauksessa mainittiin, että alussa ei käytä sanaa ”improvisointi”, vaan kutsuu sitä matkimisleikiksi. Improvisoinnin välineiksi mainittiin sellon lisäksi rummut ja piano, sillä niistä on helppo saada ääni. Yksi sanoi asian riippuvan oppilaasta ja oppilaan temperamentista. Eräs vastaaja kertoi soittavansa ensimmäisellä tunnilla oppilaan kanssa Vivo-vihkosta Hippu-hiiren kellariseikkailua. Siinä etsitään sellostä erilaisia ääniä, jolloin saa heti kokemuksen sellon äänestä ja sen mahdollisuuksista.

Kolme vastaajaa mainitsi oppilaiden kehittyneen vaihtelevasti. Tähän esitettiin syyksi oppilaiden erilaiset mieltymykset improvisointiin. Ne, jotka tykkäävät improvisoinnista, kehittyvät siinä vastaajien mukaan selvästi enemmän kuin improvisoinnista vähemmän kiinnostuneet. Yhdeksi haasteeksi improvisoinnin kehittymiselle kerrottiin oppituntien aikapula. Tunneilla on monia muita tärkeitä osa-alueita, joihin kuluu paljon aikaa. Yksi vastaajista sanoi kaikkien kehittyneet kuitenkin jollakin tavalla. Toinen sanoi oppilaiden kehittyneen todella hyvin.

Yksi vastaajista kertoi oppilaiden saaneen improvisoinnin kautta rohkeutta ilmaisuun. Neljässä vastauksessa mainittiin oppilaiden rohkaistuneen improvisoimaan enemmän. Tässäkin rohkeus vaihtelee paljon oppilaiden välillä. Eräs vastaaja kirjoitti oppilaiden temperamenttien tulevan esille improvisoinnissa. Osalle oppilaista improvisointi on tullut luontevaksi tavaksi toimia soittimen kanssa, osa taas improvisoi vain tunneilla. Osa on myös säveltänyt omia kappaleita ja hyödyntänyt improvisointia tasosuorituksissa ja omalla ajallaan.

Vastauksissa mainittiin oppilaiden kehittyneen improvisoinnin avulla laajemmin sellonsoitossa ja saaneen peruskappaleisiin enemmän uskallusta. Oppilaat ovat myös päätyneen matkimisharjoituksissa otelaudan alueille, joihin he eivät olisi muuten menneet. Kehittymistä on tapahtunut myös kuuntelussa ja toisten seuraamisessa ilman nuottia.

3.4 Luovuus

Kysyttäessä luovuuden esiin tuomisesta ja sen kehittymisestä improvisoinnin kautta sain monia kyllä-vastauksia. Yhteensä kuusi vastaajista oli sitä mieltä, että oppilaan luovuus olisi selkeästi päässyt esiin ja kehittymään. Kolme vastaajista puolestaan vastasi, että osalla oppilaista olisi päässyt luovuus esille ja kehittymään. Yksi vastasi, ettei tätä välttämättä olisi tapahtunut. Yksi, joka vastasi luovuuden esille pääsemistä ja kehittymistä tapahtuneen vaihtelevasti, nosti esille oppilaan temperamentin. Tämä tuli esille myös edellisessä kysymyksessä, jossa kysyin kehittymisestä improvisoinnissa. Eräessä vastauksessa opettaja vastasi ”Kyllä, varsinkin jos oppilas on innokas ja rohkea improvisoija.” Tämän nosti esille toinenkin vastaaja, jonka mukaan luovuutta on esillä ja se kehittyy ”varsinkin niiden kohdalla, jotka uskaltavat heittäytyä improvisoimaan”.

Eräs vastaaja nosti esille tärkeä pointin koskien luovuutta. Hän totesi luovuuden ilmenevän monin eri tavoin. Tätä painotti eräs toinenkin vastaajista. Heidän mukaansa luovuus voi ilmetä muun muassa ”omina näkemyksinä kappaleista”, ”säveltämisenä” ja fraasien eloon herättämisessä. Toinen näistä jatkoi, että on mahdotonta sanoa, kuinka paljon oppilaiden luovuudesta on improvisaation ansiota.

3.5 Improvisoinnin hyödyt

Eräs vastaajista kokee improvisoinnin olevan lähtökohta kaikkeen oppimiseen. Improvisoinnin kautta saa vastaajan mukaan sellaista tietoa oppilaasta, mitä ei saisi sävelletyn musiikin kautta; ”mitkä asiat hänelle merkitsevät, kuinka hän oppii, mihin pyrkii luonnostaan, miten voimme kehittää omakohtaista soittoa ja musiikkisuhdetta.” Hänen mukaansa opettaja voi aiheuttaa oppilaalle oivalluksia sanattomasti yhdessä improvisoimalla. Tämä vaatii hänen mukaansa sitä, että opettaja vastaan oppilaan ilmaisuun ja kommunikoi oppilaan kanssa.

Improvisoinnin hyödyiksi soitonopetuksessa mainittiin mielikuvituksen päästäminen valloilleen ”ilman rajoittavaa notaatiota”. Moni koki nuottikuvasta irtautumisen hyödylliseksi. Tätä selitettiin muun muassa mielikuvituksen vapautumisena, oman äänen pääsemisenä esiin, jolloin improvisointi ”kehittää heidän itseluottamustaan, sitä, että heillä on sanottavaa musiikissa”. Toisen vastauksen mukaan ”Oppilas kehittyy muusikkona ja omistaa osaamisensa improvisoidessaan.” Hänen mukaansa se välittyy sävelletyn musiikin soittamiseen. Nuottikuvasta irtautuminen aiheuttaa myös sen, että ”korvat heräävät kuulemaan ja kroppaa ja käsien tuntumaa ehtii havainnoida eri tavalla” sekä ”luo myös itsevarmuutta, aktiivista kuuntelukykyä, sekä kehittää oman kehon ja instrumentin vuorovaikutusta”. Tämä auttaa oppilaita löytämään kehon jäykkyydet ja rentoutumaan. Eräässä vastauksessa mainittiin improvisoinnin auttavan jäykkyyteen muun muassa asemanvaihdossa. Tähän liittyy aikaisemmin mainittu hyöty otelautaan tutustumisessa. Yksi vastaaja on huomannut improvisoinnin parantavan äänenlaatua.

Improvisointi tuo vastaajien mukaan tunneille ”piristystä ja vaihtelua”. Se on ”vapauttavaa, hauskaa luovaa ja leikkimielistä tekemistä ja parhaimmillaan auttaa suorituspainneiden karkoittamisessa”. Yksi vastaaja nosti esille, että yksi improvisoinnin hyöty opetuksessa on se, että ”kaikki ei ole nuoteista tai opesta lähtöisin ja kaikki on sallittua!”. Improvisointi antaa erään mukaan piristystä myös toisille. Eräs vastasi, että improvisointi ”lisää intoa ottaa soitin esille silloinkin, kun esim. nuotteja ei jaksaisi lukea tai keskittyä vaativaan tekniikkatreeniin.” Improvisointi ”avaa myös portteja soittaa erilaisissa musiikkigenreissä.” Vastausten mukaan improvisointi opettaa kuuntelemaan

omaa soittoa ja nauttimaan itse tuotetuista äänistä. Se myös antaa tunteen siitä, että voi soittaa mitä vaan.

3.6 Oppilaiden suhtautuminen improvisointiin

Vastauksista kysymykseen oppilaiden suhtautumisesta improvisointiin nousi esille kaksi erilaista vastausta. Toiset vastasivat oppilaiden suhtautuneen improvisointiin kiinnostuneesti ja tykkäävän improvisoinnista, kun taas toisilla oli vaihtelevampi kokemus asiasta.

Vastauksissa, joissa sanottiin oppilaiden suhtautuneen kiinnostuneesti, nousi esille yksi yhdistävä tekijä. Niissä sanottiin niiden oppilaiden suhtautuneen erityisen hyvin, joiden kanssa opettaja on työskennellyt alusta asti. He ovat tottuneet improvisointiin ja yrittävät rohkeasti. Improvisointi ”Yleensä aiheuttaa kiinnostusta, iloa ja kuulluksi tulemisen tunnetta.” Eräs kirjoitti, että ”Pienet lähtevät helpoiten mukaan, isommilla tuppaa olemaan vähän kynnystä.” Toisen mukaan ”Pienet heittäytyvät helpoiten – teineille on haastavampaa.”. Nämä osaltaan voi selittää, miksi oppilaan kanssa alusta asti työskennelleet suhtautuvat vastausten mukaan innokkaammin. Yksi kertoi havainneensa, että oppilaansa ovat jännittyneempiä muiden pitämällä improvisointikursseilla. Moni oppilaista on kokenut improvisoinnin terapeuttiseksi.

Toinen ryhmä kertoi oppilaiden suhtautumisen improvisointiin olevan vaihtelevaa. Osa oppilaista lähtee innokkaasti mukaan, osa taas pelokkaasti tai välinpitämättömästi. Yhdessä vastauksessa sanottiin joidenkin suhtautuvan vastahakoisesti, jolloin kyseinen opettaja on jättänyt improvisoinnin siihen. Suhtautuminen voi muuttua. Ennakoasenteiksi mainittiin improvisaation olevan ”ihmeellistä ja vaikeaa” ja aluksi oppilaiden suhtautuvan ”negatiivisesti ja pelokkaasti”. Myöhemmin kuitenkin oppilaat ovat osassa näistäkin tapauksista suhtautuneet paremmin. Eräs vastaaja mainitsi suorituskeskeisimpien oppilaiden menevät helposti lukkoon jo improvisoinnin ajatuksesta.

3.7 Opettajien koulutuksesta

Kyselyyn osallistuneista yhdeksän kertoi saaneensa opetusta improvisoinnista tai sen opettamisesta. Yksi sanoi, ettei ole saanut kummastakaan ja yksi sanoi saaneensa vain soittamisesta. Yhdessä vastauksessa luki, että vastaaja oli saanut opetusta yhden viikonlopun verran.

Eräs, joka vastasi saaneensa opetusta, kertoi opistonsa järjestäneet koulutusta säännöllisesti. Tämä olisi ollut mielenkiintoista kysyä erikseen, koska en voi tietää ovatko muut saaneet koulutusta opistonsa kautta. Moni vastaajista kertoi oppineensa pääsääntöisesti itse improvisoimaan ja opettamaan sitä. Tällaisia käytännön kautta oppimisen tilanteita mainittiin muun muassa vapaasäestys, periodisoittimista koottu improvisaatioryhmä, indie-bändi ja yhteislaulujen säestäminen. Toinen sanoi osallistuvansa aktiivisesti improvisaatioon keskittyviin koulutuksiin ulkomailla.

Eräessä vastauksessa toivottiin improvisoinnin opetuksen olevan osa ammattiopintoja. Sibelius-Akatemiassa järjestetään joitakin kursseja, joissa opetetaan improvisointia. Nämä ovat vapaaehtoinen osa koulutusta. Opettajan pedagogisissa opinnoissa, joita nykyään useimmassa musiikkiopistossa vaaditaan työpaikan saamiseksi, on yksi kurssi, jossa improvisoidaan. Kurssi käsittelee enemmän vuorovaikutustaitoja kuin improvisaatiota. Pelkästään improvisointia käsittelevälle kurssille olisi siis tarvetta. Muiden musiikkikorkeakoulujen opintosisällöistä minulla ei ole tietoa.

Viimeinen kysymys koski vastaajien innostusta improvisointiin ja sen opettamiseen. Suurin joukko, kuusi henkilöä, oli itse innostunut hyödyntämään improvisointia opetuksessa. Osa näistä tarkensi, että improvisointi on ollut osa heidän muusikkouttaan jo pienestä pitäen. Muita innostuksen lähteitä olivat opetussuunnitelma, kollegan opetuksen seuraaminen periodisoitinryhmät ja koulutukset.

4 POHDINTAA

Kyselyn vastausten perusteella improvisoinnilla on monia mahdollisuuksia sellonsoiton opetuksessa. Vastaajat kertoivat useita erilaisia käyttötapoja ja harjoituksia improvisoinnille. Vastauksissa esiintyi monia tuttuja harjoituksia, mutta myös minulle uusia. Uskon, että opettajat, myös muiden instrumenttien opettajat, saavat näistä harjoituksista uusia ideoita opetukseensa.

Kyselyn vastauksista tuli ilmi, että improvisoinnin opettaminen on vaatinut luovuutta opettajilta. Monikaan vastaajista ei ole saanut opetusta improvisoinnista tai sen opettamisesta. Siitä huolimatta he ovat ottaneet sen osaksi opetusta. Vaatii paljon mielikuvitusta ja vaivannäköä, että pystyy ideoimaan harjoituksia omasta päästä. Opetustyötä tehdään oppilaille ja tämä tutkimuksen ja omien havaintojen mukaan he pitävät usein improvisoisesta. Siksi olisikin tärkeä saada mahdollisimman moni opettaja mukaan improvisoinnin opettamiseen. Uskon, omasta kokemuksesta ja kyselyn vastauksista, että yhä useampi kiinnostuisi soittamisesta enemmän, jos pääsevät luomaan itse tunneilla ja kotona. Tähän improvisointi on oiva työkalu.

Vastausten perusteella, opetussuunnitelmassa olevien improvisaatiota koskevien tavoitteiden lisäksi, improvisoinnin avulla voi edistää opetussuunnitelman muitakin tavoitteita. Tällaisia tavoitteita ovat muun muassa kuuntelu, yhteissoitto, musiikin hahmottaminen ja soittimen hallinta. Edellä mainitut taidot voivat kehittyä huomaamatta improvisoinnin lomassa ilman, että oppilas tietoisesti harjoittelisi niitä. Samalla oppilaalle tulee tunne, että hän omistaa harjoitukset eikä vain toista jotakin sävellettyä harjoitusta. Tätä kautta näiden taitojen edistäminen improvisoinnin avulla voi olla mielekkäämpää oppilaalle kuin niiden harjoittaminen ilman improvisointia. Tämä tuli esille vastauksissa ja olen huomannut oppilaideni kanssa saman.

Vain harva vastaajista oli saanut säännöllistä opetusta improvisoinnista ja sen opettamisesta. Tähän on jonkin verran panostettu Sibelius-Akatemia koulutuksessa. Kaikille pakollista se ei kuitenkaan ole. Odotin vastauksista ilmenevän, että opistot järjestäisivät koulutusta improvisoinnista. Ainoastaan yksi vastaajista kertoi saaneensa koulutusta opistonsa kautta. Tätä en selkeästi kysynyt lomakkeessa, joten voi olla, että

useampi on saanut työnantajan järjestämää koulutusta. Varmuutta siitä ei tällä tutkimuksella saanut. Tämä olisi mielenkiintoinen ja hyödyllinen tutkimuskohde.

Toivon, että improvisoinnin opetukseen panostettaisiin enemmän ammattiopinnoissa. Tämän tutkimuksen perusteella siitä saatavia hyötyjä on useita. Opettajilla ei kuitenkaan ole aina tarvittavia taitoja improvisoinnin opettamiseen. Se on harjoiteltava taito siinä missä mikä tahansa muukin opetukseen ja soittamiseen liittyvä taito. Ajatus siitä, että jotkut vain osaisivat improvisoida ja toiset eivät osaa ei pidä paikkaansa. Vastauksissa tuli ilmi, että nuorempana on helpompi aloittaa improvisointi. Sen aloittaminen vanhemmalla iällä, esimerkiksi ammattiopinnoissa, ei kuitenkaan ole mahdotonta. Olen itse ollut todistamassa, kuinka lyhyellä improvisointikurssilla opiskelijat ovat improvisoineet upeita teoksia, vaikka eivät olisi koskaan tehneet improvisointia ja kurssin alussa kokeneet sen vaikeaksi.

Teettämäni kysely painottui improvisointia hyödyntäviin opettajiin. Kyselyyn olisi voinut liittää kysymyksiä niille, jotka eivät improvisointi hyödynnä opetuksessaan. Se olisi hyödyllinen tutkimuskohde. Lisäämällä näitä kysymyksiä, olisi saanut laajemmin tietoa improvisoinnin opettamisesta musiikkiopistoissa. Silloin olisi voinut saada laajemmin kehityskohteita musiikkiopistoille ja korkeakoulujen opetukseen liittyen improvisoinnin opettamiseen. Uskon, että monella, jotka eivät käytä improvisointia opetuksessaan, ei ole tarpeeksi kokemusta improvisoinnista, jotta sitä pystyisi helposti opettamaan. Tämä tutkimus antaa toivottavasti myös näille opettajille joitakin ideoita ja intoa improvisoinnin tutkimiselle ja opettamiselle.

Yksi matalan kynnyksen tapa aloittaa improvisoinnin opettaminen ja ottaa improvisointi osaksi soittotunteja on Karla Suvannon kehittämät Improkortit. Kortit jakautuvat erilaisiin kategorioihin. Nämä kategoriat ovat hahmo, adjektiivi, materiaali, intervalli sekä tempo ja dynamiikka. Hahmokorteissa on hahmoja, kuten mammutti ja vesiputous. Adjektiivikorteissa on normaalien adjektiivien lisäksi musiikkitermejä, kuten misterioso. Materiaalikorteissa on erilaisia rakennusmateriaaleja improvisaation tueksi, kuten duuri ja klusteri. Intervalleista löytyy intervallit priimistä oktaaviin ja tempo- ja dynamiikkakorteissa esimerkiksi diminuendo ja presto. Kortteja voi käyttää monella tapaa; niiden avulla voi rakentaa strukturoitua improvisaatiota, leikkiä, käyttää apuna kappaleiden opettelemisessa. Korttien avulla oppilaat oppivat leikin ja improvisoinnin myötä musiikkitermejä ja musiikin teoriaa.

Vastausten perusteella improvisointi olisi hyvä aloittaa aikaisessa vaiheessa soitonopiskelua. Tämä oli huomioitu Pirkanmaan musiikkiopiston ja Palmgren-opiston opetussuunnitelmissa. Olen huomannut saman omien oppilaideni kanssa; kun improvisointi on mukana opetuksessa alusta asti, siitä tulee helpommin normaali tapa tehdä musiikkia. Vastauksista tuli ilmi, että pienten oppilaiden kanssa on helpompi aloittaa improvisointi, kuin vanhempien oppilaiden kanssa. Olisikin tärkeä, että improvisoiminen olisi mukana opetuksessa alusta lähtien. Silloin siitä on mahdollista tulla luonteva tapa ilmaista itseään soittimen avulla.

Kaikki kyselyn vastaukset ovat opettajien omia kokemuksia improvisoinnista ja sen hyödyistä opetuksessa. Opetus sisältää paljon muutakin kuin improvisointia, joten on mahdotonta tietää tarkalleen, mikä johtuu mistäkin. Jonkin asian oppiminen, mikä tuntuu johtuneen improvisoinnista, voikin olla monen tekijän summa. Tällaisia ovat esimerkiksi kuuntelun kehittyminen ja yhteissoittotaito. Näitä voi harjoitella improvisoinnin avulla, mutta ne kehittyvät myös monen muun avulla. Tarkempaan havainnointiin improvisoinnin hyödyistä tarvitsisi toisenlaisen tutkimuksen. Sellainen voisi olla esimerkiksi tutkimus, jossa oppilaat tekisivät pelkästään improvisaatiota jonkin tietyn ajan, jonka jälkeen vertailtaisiin heidän kehittymistään oppilaisiin, jotka eivät tehneet improvisointia soittotunneilla. Tämä tutkimus antaa kuitenkin joitakin ajatuksia, mitä improvisoinnin hyödyntämisellä soitonopetuksessa voi saavuttaa.

Näyttelijät harjoittelevat improvisoimalla erilaisia tunnetiloja ja tilanteita. Vastauksissa mainittiin harjoituksista, joissa voi harjoitella tunteiden ja tapahtumien kertomista soittimen avulla. Näitä harjoituksia olivat muun muassa kuvakorteilla improvisoiminen ja tarinoiden soittaminen. Samalla tavalla kuin näyttelijän on tuotava näytelmään erilaisia tunteita, on muusikon tuotava niitä esitettävään musiikkiin. Muuten musiikki ei puhuttele kuulijaa. Improvisointi tarjoaa vastausten perusteella tähän toimivan työkalun.

Mainitsin aikaisemmin oman kokemukseni improvisoinnin hyödyistä minulle. Sillä voi olla vapauttava vaikutus muusikon soittamiselle. Kathryn Ladanon (2016, 46) mukaan monet tutkimukset osoittavat, että improvisaation harjoittaminen voi lieventää esiintymisjännitystä ja palauttaa iloa musiikin tekemiseen, joka on voinut kadota jännityksen takia (Kathryn Ladano 2016, 46). Näin kävi myös minulle. Kun ajatteluni muuttui musiikin kopioimisesta improvisoinnin kautta musiikin tekemiseen, esiintymisjännitykseni lieveni selvästi. Improvisointi kehittää luovuutta sekä toisten

kanssa soittaessa on mahdollisuus kehittää kommunikointitaitoja. Nämä tulivat ilmi myös vastauksista.

Vastauksissa mainittiin, että oppilaiden itseluottamus oli noussut improvisaation myötä ja he olivat saaneet rohkeutta perusohjelmistoon. Tämä voisi viitata epäonnistumisen pelon vähenemiseen. Rohkeuden lisääntymiseen vaikuttaa muitakin tekijöitä. Oman kokemuksen mukaan epäonnistumisen pelon vähentyminen on näistä iso tekijä. Epäonnistumisen pelko estää meitä tekemästä vapautuneesti ja hyvällä itseluottamuksella. Vastauksissa nousi esille joitakin samoja improvisoinnilla saavutettuja asioita kuin Routarinteen taulukon (kts. Taulukko 2) oikealla puolella. Näitä olivat huomion keskittäminen toiseen, nautinnollinen leikki ja spontaani reagointi.

Yhdessä vastauksessa mainittiin improvisoinnin yhdeksi ongelmaksi tuntien aikapula. Vastaja koki, että tunteilla on paljon muutakin, mitä tarvitsisi tehdä, joten improvisoiselle ei jää paljoa aikaa. Tämän voi ratkaista ottamalla improvisointi osaksi muuta opetusta. Vastauksissa opettajat kertoivat monia erilaisia tapoja, kuten asteikkojen soittamisen improvisoinnin avulla ja puhtauden harjoittamisen improvisoimalla. Näillä ja monilla muilla tavoilla tulee harjoiteltua improvisointia ilman, että se olisi muusta soitonopiskelusta pois.

Klassisen musiikin opetus on jo pitkään perustunut nuottikuvan tarkkaan opetteluun. Tässä mallissa ei ole ollut sijaa improvisoinnille ja se onkin jätetty suosiolla syrjään. Improvisoinnilla on kuitenkin paljon hyötyjä. Se muun muassa aktivoi aivoissa yli 40 aluetta (Berkowitz 2010, 143). Tämä voi selittää osaltaan improvisoinnin mielekkyyttä ja virkistävyyttä. Improvisoinnin avulla soittamisesta tulee helpommin oppilaalle olo, että siinä on jotakin omaa jota saa toteuttaa, kuten sen hetkisiä ideoita ja tunteita. Tämä taas voi motivoida soittamiseen enemmän kuin valmiin musiikin toistaminen.

Erilaisten teknisten harjoitusten tekeminen voi oppilaasta tuntua puuduttavalta. Improvisoinnin avulla kuitenkin voi olla hyvinkin paljon mielekkäämpää harjoitella erilaisia teknisiä elementtejä. Ajatuksena tässä on se, ettei vain toisteta jotakin valmista harjoitusta, vaan oppilaan on keskityttävä eri tavalla soittamiseen ja oltava läsnä. Samalla, kun harjoiteltava tekninen elementti tulee tutuksi, on harjoitukseen mahdollista lisätä musiikillisia elementtejä, kuten erilaisia dynamiikkoja. Näin tekninen elementti kytkeytyy osaksi musiikin tekemistä. Oppilaideni kanssa olen huomannut, samoin kuin

moni vastaaja, muun muassa asteikoiden opettelu paljon mieleisemmäksi, kun siihen on lisätty improvisatorisia elementtejä.

On hyvä muistaa, että kaikki oppilaat ovat erilaisia. Kaikilla on erilaiset mieltymykset ja tarpeet. Toisille improvisointi voi olla hyvin tarpeellinen työkalu ilmaisun ja tekniikan kehittämiseen. Toiset taas kehittyvät parhaiten vanhoja harjoituksia soittamalla. Toiset innostuvat improvisoimisesta enemmän kuin toiset ja kehittyvät siinä enemmän kuin vastahakoisemmin suhtautuvat oppilaat. Tämä vaikuttaa myös improvisoimisesta saataviin hyötyihin ja oppimistuloksiin. Improvisointi on kuitenkin hyödyllinen osa opetusta ja jokaisella opettajalla olisi hyvä olla valmiudet sen opettamiseen. Uskon, että paras kehittyminen tapahtuu, kun käyttää erilaisia opetusmenetelmiä monipuolisesti.

LÄHTEET

Painetut lähteet

Berkowitz, A. 2010. The Improvising Mind. Cognition and Creativity in the Musical Moment. New York: Oxford University Press.

Ladano, K. 2016. Free Improvisation and Performance Anxiety in Musicians. Teoksessa A.Heble & M.Laver (toim.) Improvisation and Music Education. Beyond the Classroom. U.S: Routledge.

Maslow, A 2000. Creativity in Self-Actualizing People. The Maslow Business Reader, 21-30 Saatavilla www-muodossa:

<https://academic.udayton.edu/lawrenceulrich/LeaderArticles/Maslow%20Creativity%20in%20SA%20People.pdf> (haettu 7.2.2022)

Nachmanovitch, S. (1990). Free play: Improvisation in life and art. New York: Penguin Putnam.

Routarinne, S. 2005. Improvisoi! Tampere: Tammer-Paino Oy.

Uusikylä, K. 2012. Luovuus kuuluu kaikille. Juva: Bookwell Oy.

Painamattomat lähteet

<https://pmo.fi/info/opetussuunnitelmat/> (haettu 9.10.2022)

https://www.pori.fi/sites/default/files/atoms/files/palmgren-konservatorion_opetussuunnitelma_1.8.2018.pdf (haettu 10.10.2022)

<https://improkortit.fi> (haettu 20.10.2022)

LIITE

Kyselykaavake:

Opetatko tunneilla improvisointia tai käytätkö sitä muuten osana opetusta?

Kyllä

Ei

1. Miten käytät improvisointia opetuksessa?

2. Millaisia harjoituksia käytät? Voit kuvailla sanallisesti, joitain käyttämiäsi harjoitteita.

3. Opetatko enemmän vapaata vai strukturoitua improvisointia?

4. Opetatko improvisointia heti ensimmäisistä tunteista lähtien? Jos et, niin missä kohtaa soitonopintoja otat improvisoinnin mukaan opetukseen?

5. Miten oppilaasi ovat kehittyneet improvisoinnissa?

6. Koetko, että oppilaittesi luovuus olisi päässyt esiin ja kehittymään improvisoinnin avulla?

7. Koetko, että improvisoinnista on ollut hyötyä soitonopettelussa? Jos koet, että on ollut, niin millaista hyötyä?

8. Miten oppilaasi ovat suhtautuneet improvisointiin?

9. Oletko itse saanut opetusta improvisoinnista ja sen opettamisesta?

10. Mistä sait innostuksen improvisoinnin hyödyntämiselle opetuksessasi?